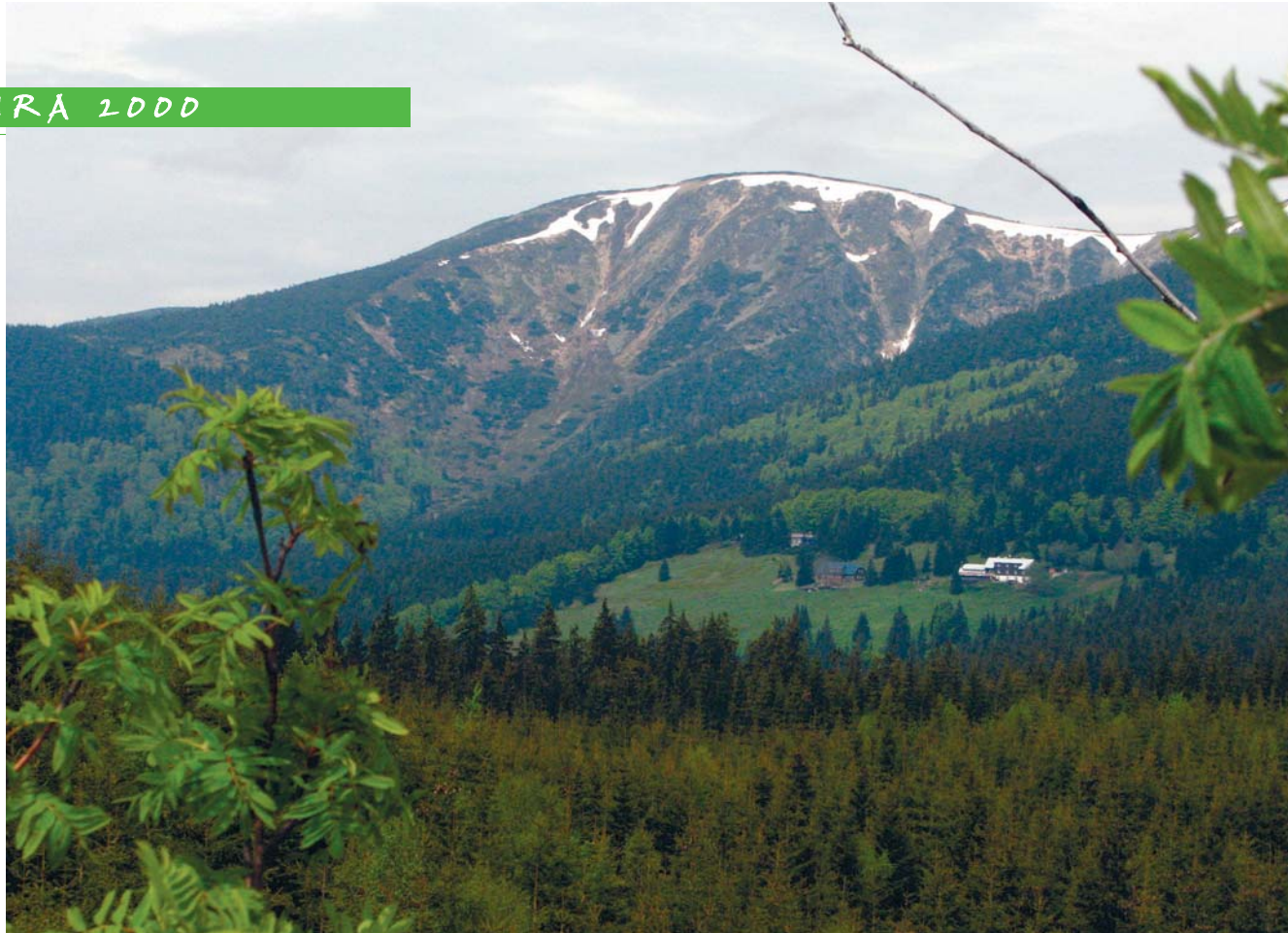

Kotelní jámy
v EVL
Krkonoše
jsou
lokalitou
výskytu
endemického
svícele
sudetského
(*Galium
sudeticum*).

NEJZACHOVANEJŠÍ ČÁSTI PŘÍRODY V NATURA 2000

Minule jsem se podrobněji věnoval takovým lokalitám Natura 2000 a předmětům jejich ochrany, které najdeme v uměle vytvořených, pravidelně obhospodařovaných či jinak člověkem podmíněných biotopech. Chtěl jsem tím ilustrovat, že soustava Natura chrání nejen přírodní dědictví, ale často i kombinované přírodně-kulturní hodnoty. Tentokrát se ale vypravíme na místa člověkem jen minimálně dotčená a za takovými předměty ochrany, které můžeme považovat za indikátory nenarušeného prostředí a dosud převládajících přírodních procesů. Ve srovnání s mnohými dalšími členskými zeměmi Evropské unie (a zejména se státy západní Evropy) je Česká republika poměrně bohatá na relativně zachovalá přírodní území, kde opravdu je co chránit.

HORY JAKO OSTROVY PŘÍRODY

Čtenáře nejspíš nepřekvapí, že začneme na horách. České země jsou již od pravěku osídleny hlavně v nížinách s příznivými podmínkami pro zemědělství, kde vlivem dlouhodobé lidské přítomnosti došlo k velkým krajinným změnám a „nedotčená území“ jsou ojedinělá. Do vyšších poloh, zejména do vyšších pohraničních pohoří, se naproti tomu civilizační vlivy dostávaly až podstatně později a ne tak intenzivně. Některé

biotopy (např. ledovcové kary) tu nebyly člověkem nikdy narušeny. Proto na takových místech můžeme najít unikátní vegetaci s endemickými druhy (jmenujme z těch naturových aspoň svícele sudetský v Kotelních jamách v EVL Krkonoše nebo lipnici jesenickou a zvonek jesenický na Petrových kamenech v EVL Praděd). Vzhledem k tvrdým přírodním podmínkám na horách také docházelo k tomu, že období lidské přítomnosti vystřídal desetiletí či staletí, kdy člověk krajinu zcela opus-

til. V takových periodách se přírodní procesy zpravidla postaraly o zahlázení negativních vlivů lidské přítomnosti a nám se teď jeví horská krajina jako příroda člověkem nikdy nedotčená.

Pokud bychom měli taková přírodní území nějak zjednodušeně popsat, určitě bychom vyzdvihli jejich vysokou lesnatost, minimální projevy znečištění, velký počet vyskytujících se druhů apod. Z pohledu ekologických procesů je třeba doplnit i některé další, na první pohled méně nápadné charakteristiky. Jednou z nich je vyvážené zastoupení všech úrovní trofického (potravního) řetězce, tzn. od producentů – rostlin, přes konzumenty prvního a druhého řádu (býložravce, masožravce), až po pomyslný vrchol potravní pyramidy – predátory, velké šelmy. Z tohoto pohledu patří mezi nejzachovalejší evropsky významné lokality jednoznačně EVL Beskydy, kam se vedle rysa ostrovida po letech samovolně vracejí i vlci a medvěd hnědý (rozšiřující se k nám z početnějších populací ze Slovenska). Následuje EVL Šumava, kde volně žije aspoň rys (a i když dnešní populace vznikla repatriací druhu v 80. letech 20. století, přírodní podmínky zde dosud zůstaly příznivé). Z hlediska území

Božidarské rašeliniště v EVL Krušnohorské plató si i přes historické využívání širokého okolí k těžbě vzácných kovů zachovalo přírodní charakter. Naučná stezka dnes umožňuje si prohlédnout okrajovou část vrchoviště.

*Ptačí oblast a evropsky významná lokalita Krkonoše je mimořádná i díky četným rašeliništím v hřebenových polohách. Některá z nich jsou také hnízdištěm vzácného slavíka modráčka tundrového (*Luscinia svecica cyaneula*).*

Natura 2000 jsou obě pohoria zároveň chráněna jako ptačí oblasti pro převážně lesní druhy ptáků – tetřev hlušec, jeřábek lesní, datel černý, datlík tříprstý, sýc rousný, kulíšek nejmenší, čáp černý atd.

a faunou (střevlík Ménetriesův). Největší rozlohy rašelinných biotopů (např. aktivních vrchovišť) najdeme na Šumavě a v EVL a PO Krkonoše (zde je na rašeliniště vázán mimo jiné i hnízdní výskyt slavíka

LESY A RAŠELINIŠTĚ

Zachovalá naturová území jsou logicky největšími komplexy celé řady typů lesních stanovišť (suťové lesy, bučiny, smrčiny, rašelinné lesy, porosty kosodřeviny...). Počet druhů úzce vázaných na lesní prostředí můžeme tedy uvažovat jako další kritérium „přírodnosti“ území. V přírodních lesích je důležitá pestrá věková struktura a velké množství mrtvého dřeva, které umožňuje život spousty organismů. Z „naturových“ druhů zde uvedme třeba mech šikoušek zelený, zástupce xylofágního hmyzu – např. tesaříka alpského či kovaříka fialového anebo ptáky hnízdicí v dutinách (šplhavci, sovy atd.). Vzhledem ke klimatickým podmínkám na horách hrají důležitou roli i společenstva rašelinišť s mnohdy velmi vzácnou, až reliktní flórou

Na Křivoklátsku jsou v údolí Berounky a jejich přítoků vyvinuty pravděpodobně přirozené stepní trávníky, tzv. pleše. Předpokládá se, že v době maximální expanze lesů se udržely nezalesněné vlivem extrémních klimatických poměrů a snad i díky stádům kopytníků.

modráčka). Rašeliniště jsou charakteristická rovněž pro Krušné hory (EVL Krušnohorské plató, Novodomské a Polské rašeliniště), kde hrají důležitou roli i jako biotopy pro populace tetřívku chráněných ve zdejších ptačích oblastech). Podstatně menší rozlohy vrchovišť najdeme v Jeseníkách (EVL Praděd, Keprník, Rejvíz), v Jizerských horách (EVL Rašeliniště Jizery, EVL Rašeliniště Jizerky) či ve Slavkovském lese (EVL Kladské rašeliny, Krásenská rašeliniště).

NÍŽINY

Larvy mihule potoční (Lampetra planeri) žijí zahrabané v jemných sedimentech čistých toků, vyfotit minohy v přirozeném biotopu je tedy prakticky nemožné.

V nížinách jsou „čistě přírodní“ lokality velmi vzácné a vzhledem ke zmíněnému dlouhodobému vlivu člověka jsou jen výjimečně tvořeny rozlehlejšími lesními komplexy. Takové výjimky představují např. pralesovité lužní lesy v úvalech řek Moravy a Dyje v EVL Soutok – Podluží (v našich podmínkách zcela unikátní lokalita rozsahem i kvalitou lužních lesů – téměř 5.000 ha tzv. „tvrdého luhu“) nebo v EVL Litovelské Pomoraví. Další nížinné lesní

EVL Berounka představuje dobře zachovalý přirozený tok nižších poloh. Většina obdobně velkých toků již bohužel byla člověkem nenávratně upravena, vznikly na nich údolní nádrže apod.

biotopy jsou typické např. pro EVL Milovický les, Hodonínská doubrava, Podyjí a další, avšak jejich současný stav je již přece jen zdatně ovlivněný lidskou činností. Přírodnější území soustavy Natura 2000 se v člověkem intenzivněji využívaných oblastech zpravidla soustřeďují na menších plochách s nějak extrémními přírodními poměry (slaniska na jižní Moravě, skalní stepi v Českém Středohoří a na Pálavě a pleše na Křivoklátsku, pískovcová skalní města a údolí Českého ráje či Kokořínska atd.).

VODA – ZÁKLAD ŽIVOTA

V trvale osídlených územích zůstávají místy zachovalé i další specifické a přitom člověkem relativně nenarušené ekosystémy – vodní toky. Důkazem jsou např. EVL Ohře (chráněná jako biotop lososa atlantského, bolena dravého a velevruba tupého) či Berounka (vyhlášená pro bolena dravého). V EVL Sázava a (vedle dalších devatenácti druhů) také v EVL Soutok – Podluží se společně vyskytují velevrub tupý a hořavka duhová. V případě těchto předmětů ochrany je zajímavé

Velevrub tupý (Unio crassus) je druhem vyskytujícím se dnes v ČR nejhojněji v tocích Ohře či Sázavy

jejich soužití – samice hořavky kladou totiž jikry do žaberní dutiny velevrubů a dalších velkých mlžů, kde se potom vylihnutý plůdek ukrývá. Velmi čistá voda a pokud možno neupravená koryta toků jsou základními požadavky celé řady druhů, které se staly v minulosti vzácnými – mezi nejnáročnější v tomto směru patří třeba rak kamenáč nebo vranka obecná (vyžadují čistou proudící vodu a přírodní kamenité dno), případně mihule potoční (přirozené dno se šterkovými náplavy ke tření a jemnozrnnými sedimenty, v nichž se vyvíjejí larvy zvané minohy).

PERLY ZE ŠUMAVY

Již zmíněná Šumava se může pochlubit natolik čistou vodou, že zde přežila mimo jiné i největší populace perlorodky říční ve střední Evropě, ještě schopná přirozené reprodukce. Perlorodka je druhem chladnějších, čistých a málo úživných toků, je extrémně citlivá na prakticky jakékoliv znečištění. Významným faktorem pro výskyt populací perlorodky je mělké koryto se šterkovými lavicemi a náplavy, na nichž se uchycují dospělé perlorodky. Životně důležitá je pro perlorodku i interakce s dalšími organismy – reprodukční cyklus do značné míry závisí na výskytu pstruha potočního (hlavně

mladých stádií, která jsou dočasnými hostiteli larev perlorodky – glochidií). Komplexnost nároků tohoto druhu pak ilustrují nároky na potravní zdroje, které pro perlorodku představuje především detrit, tedy nerozložený opad (humus) ze smíšených lesů a z luk v celém povodí. Detrit musí obsahovat dostatek váp-

níku, zatímco koncentrace vápníku rozpuštěného ve vodě musí být naopak minimální. Nejvhodnější životní podmínky má dnes perlorodka v řece Blanici, kde je aktuální stav populace odhadován na cca 20.000 dospělých jedinců. Další cca 1.000 dospělců se vyskytuje v úseku Teplé Vltavy protékajícím tzv. Vltavským luhem. Tento úsek je specifický tím, že za potravu perlorodkám slouží hlavně detrit z porostů vodních makrofyt přímo v korytě, takže zdejší populace není tolik vázaná na kvalitu humusu v celém povodí (okolní vegetaci totiž tvoří hlavně kyselá rašeliniště, která příliš vhodnou potravu neposkytují).

Pokud bychom ze všech území soustavy Natura 2000 v České republice hledali to úplně „nejpřírodnější“,

Vltavský luh na Šumavě je unikátním místem, kde se vyskytují zároveň prioritní typy evropských přírodních stanovišť (aktivní vrchoviště), reliktní rašeliništní druhy (střevlík Ménétriesův – Carabus menetriesi), druhy ptačí oblasti (tetřevěk obecný – Tetrao tetrix), v Teplé Vltavě navíc

osobně bych (i s ohledem na výše popsané jedinečnosti) hlasoval nejspíš právě pro Šumavu. Ostatně, mezi českými lokalitami drží nejen rekord v rozloze, ale i v počtu předmětů ochrany obou lokalit (20 typů přírodních stanovišť, 1 rostlinný a 8 živočišných druhů v EVL + 9 druhů ptáků chráněných v PO).

žije populace perlorodky říční (Margaritifera margaritifera).